

Etika a právo žurnalistiky

Přednáška II – Profese

doc. MgA. Jan Motal, Ph.D.

^[1] Fakulta sociálních studií
Masarykova univerzita

^[2] Cyrilometodějská teologická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci

15. února 2026

Plán přednášky

- 1 Co je profese a profesionalita
- 2 Profesionalizace a deprofesionalizace žurnalistiky
- 3 Důvěra
- 4 Eroze hranic, organizace a nové technologie
- 5 FAQ
- 6 Zdroje a shrnutí

Co to je profese?

Profese — *Definice:* Profese je odbornou přípravou podložené povolání; od ostatních prací se liší mocí, prestiží i příjmem. V angličtině jde o pojem užší než v češtině a překrývá se s českým „povoláním“ v jeho tradičním smyslu. K profesi patří i určitá míra samosprávy či samoregulace. (SE, str. profese)

Profesionalita: z čeho se skládá

Vědění: specializovaný znalostní základ („kognitivní báze“ profese) a formální vzdělávání.

Organizace: existence profesních organizací legitimně reprezentujících obor a existence etických kodexů.

Autonomie: profesionál vykonává práci na základě individuálních rozhodnutí; sankce přicházejí z komunity profesionálů; vnější vlivy by měly být minimální.

Henrik Örnebring, *Reassessing Journalism as a Profession*.

Autonomie: profese jako veřejný závazek

professiō, -nis (lat.) projev, prohlášení, (veřejná) deklarace

Profesionál/ka veřejně prohlašuje a zavazuje se (např. „spondeo ac polliceor“) poskytovat určité dobro, profesionalita je deklarace slibu či přísahy být věrný veřejnosti v poskytování služeb. Jde tedy o smluvní vztah (*kontraktualismus*). K autonomii profese patří otázka **dobra**, které profese poskytuje. (WM, str. 17)

Veřejnost rozeznává závazek a hodnotí jej – znakem profesionality je *důvěra*, již profesionálové požívají. (DK, str. 54–55)

Zatímco dříve mělo společenství (např. rodina) v daném oboru (např. medicína) přímý, osobní vztah k profesionálstvu (rodinný lékař). S postupující byrokratizací a specializací ve dvacátém století se tento vztah fragmentarizuje a důvěra se stává výrazem komplexních postojů k celé profesní komunitě. (WM, str. 43–44)

Více viz především Daryl Koehn, *The Ground of Professional Ethics*.

Jaké dobro poskytuje veřejnosti novinář?

Mark Deuze definoval složky „profesní ideologie“ novinářstva takto:

Veřejná služba: watchdog, veřejná kontrola moci.

Objektivita: nestrannost, vyváženost, ověření.

Autonomie: nezávislost na moci, svoboda slova a informací.

Bezprostřednost: rychlost, aktuálnost, přímé svědectví.

+ **etika:** mezinárodní konsenzus na těchto základních hodnotách.

Viz Mark Deuze, *What is journalism?*.

Příklad autonomie jako veřejného závazku (žurnalistika)

Příklad

Investigativní novinářka připravuje reportáž o veřejné zakázce města. Starosta nabídne „exkluzivní přístup k dokumentům“, ale jen *off the record* a s podmínkou, že text před publikací uvidí a „upraví tón“.

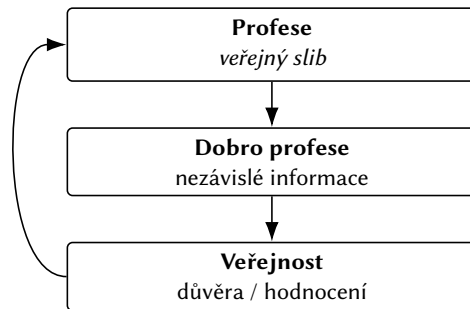
Profese jako slib veřejnosti: Novinářka se veřejně zavázala sloužit dobrou *informovanou veřejností* (pravdivost, kontrola moci), ne zájmům politika.

Autonomie profese: Odmítne „kontrolu textu“ a podmínky, které by z výkonu profese udělaly službu zadavateli (PR), ne veřejnosti.

Kontraktualismus (implicitní kontrakt): Společnost dává profesi důvěru a status výměnou za to, že profese dodává specifické dobro a chrání standardy.

Důvěra jako veřejné hodnocení: Kdyby podmínky přijala, riskuje ztrátu důvěry (u publika i uvnitř profese), protože poruší očekávání „věrnosti veřejnosti“.

Dobro profese (co je v sázce): Ne „přístup k info za cenu poslušnosti“, ale *nezávislé ověřené informace* a odpovědnost vůči veřejnosti.

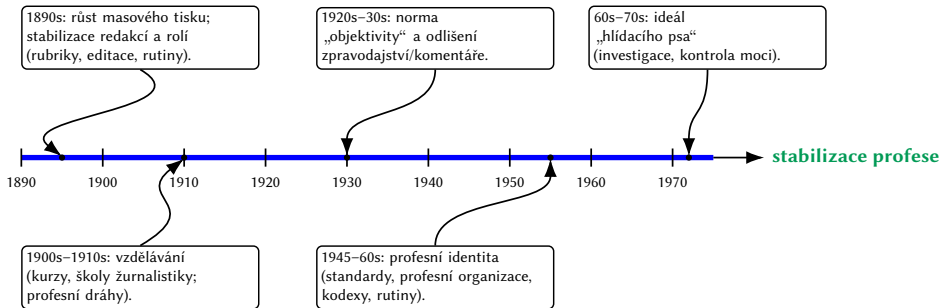

„Slib“ se testuje právě v konfliktu zájmů:
přístup $\neq$ autonomie.

Profesionalizace žurnalistiky (konec 19. století – 70. léta)

Minimální dělba práce

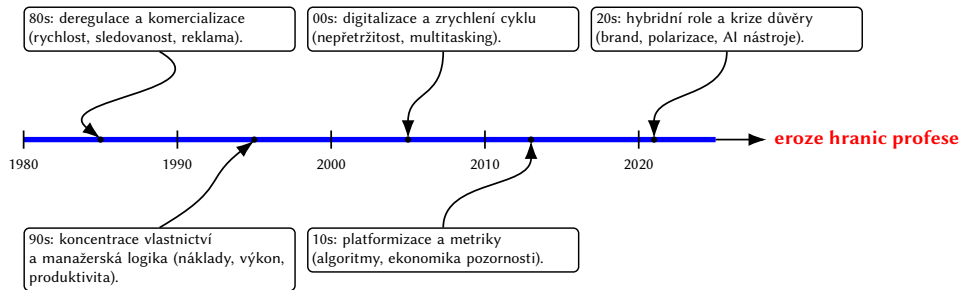
Vysoká dělba práce (specializace)

Deprofesionalizace žurnalistiky (od 80. let 20. století)

Specializované redakční role

Multiskilling + prekérní práce (hybridizace rolí)

Profesionalizace žurnalistiky: klíčové body (konec 19. st. – 70. léta)

Institucionalizace redakcí: masový tisk, stabilní redakční rutiny, jasnější dělba práce (reportér / editor / komentátor).

Profesní identita: novinářství jako svébytné povolání (ne jen „politické psaní“ či řemeslo), vznik profesních organizací a norem.

Vzdělávání a socializace: kurzy a školy žurnalistiky; sdílený „profesní jazyk“ a standardy výkonu práce.

Normativní rámec: objektivita, ověřování, oddělení zprávy a komentáře; postupné kodifikace etických zásad.

Autonomie profese: vymezování vůči státu, stranám, inzerentům; redakční nezávislost jako ideál i praxe.

Veřejné dobro: žurnalistika jako služba veřejnosti (informování, kontrola moci, vytváření společné reality).

Důvěra: profesionalita jako slib veřejnosti; reputace profese stojí na očekáváních publika a jejich kontrole.

Deprofesionalizace žurnalistiky: klíčové body (od 80. let 20. století)

Tržní tlak a komercializace: důraz na rychlost, náklady, sledovanost; posun od profesních norem k výkonovým metrikám.

Manažerské řízení redakcí: oslabení redakční autonomie a gatekeepingu; tlak na produktivitu a standardizaci obsahu.

Koncentrace vlastnictví: moc vlastníků a inzerentů roste; roste i riziko závislosti a instrumentalizace médií.

Digitalizace a platformizace: algoritmy, engagement, ekonomika pozornosti; fragmentace publika i autority.

Eroze hranic profese: prolínání rolí (novinář/PR/aktivista/influencer), zpochybnění „kdo je novinář“.

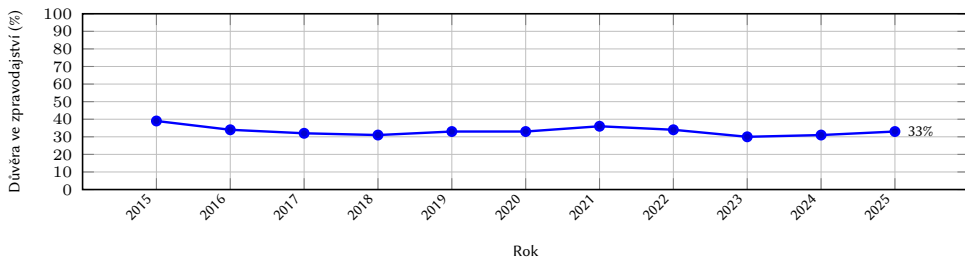
Multiskilling a prekérnost: méně stabilních rolí, více práce na volné noze; „one-person newsroom“ (text+foto+video+social).

Krise důvěry: informační chaos, polarizace, dezinformace; důvěra se přesouvá k osobnostem a komunitám.

Základní princip dělby práce v mediální organizaci

Redakční a obchodní procesy musí být odděleny.

Vývoj důvěry ve zpravodajství v ČR (Reuters Digital News Report)

Zdroj: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2025/>

Důvěra k veřejnoprávním médiím: dvě perspektivy (grafy)

A) Co lidé myslí „důvěrou“ v ČT/ČRo (focus groups)

důvody důvěry: objektivita, pravdivost, ověřenost, relevance, rychlost; bez senzace

důvody nedůvěry: spory o „objektivitu“ (pluralita vs. „potlačování“ některých hlasů), podezření z výběru témat

důvody důvěry: profesionalita (expertiza, nestrannost)

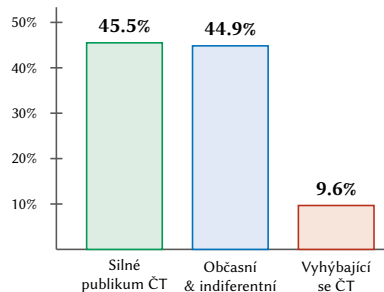
důvody nedůvěry: vnímaná zaujatost / „aktivismus“, pochybnosti o kompetenci

důvody důvěry: nezávislost na politice, pravidla a governance, dozorčí orgány jako garance

důvody nedůvěry: podezření z politického vlivu, selhání dohledu

Důvěra a nedůvěra jsou propojené, ale ne zrcadlové.

B) Typy publika ve vztahu k ČT (survey)

Macková et al. (PDF)

Urbániková & Smejkal (2023). (PDF)

Komentář: co z toho plyne pro profesi a etiku

Důvěra není jen „pravdivost“: je to kombinace hodnocení obsahu, práce novinářů a institucionálních garancí (**co funguje** + **co selhává**). (US)

Nedůvěra není zrcadlo důvěry: některé argumenty se objevují jen na jedné straně; „objektivita“ je často spor o pluralitu a legitimitu hlasů. (US)

Polarizace a segmentace publika: vedle **silného publika** existuje menší, ale významná **skupina vyhýbajících se** (cca 10%). (M)

Etická výzva pro veřejnou službu: posilovat důvěru znamená dělat viditelnou metodiku (ověřování, práce se zdroji, korekce) a současně chránit institucionální nezávislost (governance, dohled). (US)

Prakticky: cílem není „přesvědčit všechny“, ale udržet férové procedury a kontrolovatelnost – aby se neshody o interpretaci nezměnily v nedůvěru v instituci. (M)

Úpadek odborů a profesních organizací

Od 80. let 20. století slábnou oborové a odborové organizace (pokles členů, autority, formálního uznání a „rozeznání“).

V Česku se nepodařilo etablovat dostatečně silnou profesní organizaci; chybí i samoregulační infrastruktura (ombudsmani, tisková rada apod.).

Rozoostřování hranic (žurnalistika / blogy / PR)

Nástup blogů: debata o vztahu žurnalistiky a blogování; blogosféra jako vědomá opozice gatekeepingu.

Občanská žurnalistika („grassroots“); Dan Gillmor: *We the Media*.

Rozoostřování hranic mezi žurnalistikou a PR/marketingem: advertorialy, nedostatečné odlišení reklamy, clickbaity.

Umělá inteligence: ambivalence dopadů

Proč část redakcí AI podporuje:

Produktivita a rutinní práce: přepisy rozhovorů, titulky, shrnutí, překlady, tagování, vyhledávání v archivech.

Analytické použití: pomoc při práci s daty (třídění dokumentů, extrakce údajů, orientační návrhy vizualizací), podpora fact-checkingu jako *startovní bod* (ne jako autorita).

Dostupnost obsahu: alternativní formulace, zjednodušené verze textů, asistence pro publika se specifickými potřebami.

Rizika pro profesi a veřejné dobro žurnalistiky:

Ohrožení pracovních míst a deskilling: tlak na snižování stavů, „one-person newsroom“; ztráta času na reportáž a kontrolu moci.

Agregátory a vytěžování práce jiných médií: přesměrování pozornosti a příjmů; oslabení ekonomické základny investigative.

Algoritmická zkreslení a netransparentnost: nejasné tréninkové zdroje, reprodukce stereotypů, „černá skříňka“ rozhodování.

Chybovost a „halucinace“: přesvědčivě znějící nesmysly; chyby, které bez doménové znalosti a ověřování snadno projdou.

Absence lidské interpretace a kritiky: AI neumí nést odpovědnost, rozpoznat kontextovou relevanci, mocenské zájmy a etické dilema.

Odpovědnost a důvěra: kdo je autorem a kdo ručí? nutnost jasného označování, auditovatelnosti a redakční kontroly.

FAQ

Q: Co přesně znamená, že profese je „veřejná deklarace“?

A: Nejde jen o „práci“ nebo „dovednost“. U profese je klíčové, že se člověk veřejně zavazuje poskytovat určité dobro (službu) a veřejnost tento závazek rozeznává a hodnotí důvěrou.

Q: Proč je v žurnalistice tak důležité oddělení redakce a obchodu?

A: Protože jde o podmínku autonomie: aby rozhodování o obsahu nebylo přímo řízeno komerčními zájmy (inzerce, sponzoring) a aby bylo možné obhájit, že hlavním cílem je poskytovat veřejné dobro.

FAQ

Q: Je blogování (nebo „občanská žurnalistika“) totéž co žurnalistika?

A: Materiál ukazuje, že právě tady se „rozoostřují hranice“: blogosféra vzniká i jako opozice gatekeepingu a objevuje se občanská žurnalistika. Pro profesní etiku je podstatné, zda existuje veřejný závazek, odpovědnost, standardy a kontrolovatelnost práce.

Q: Co je na deprofesionalizaci eticky nejrizikovější?

A: Kombinace oslabené samoregulace (slabé organizace), prekarizace a tlaku na výkon: klesá prostor pro kontrolu kvality a snadněji se prosadí obchodní motivace nebo zkratky (včetně špatného odlišení reklamy).

FAQ

Q: Kdy je eticky přijatelné používat AI v žurnalistice?

A: Když AI plní roli *nástroje* v rámci redakční odpovědnosti: výstup je kontrolován člověkem, redakce drží standardy ověřování, je jasné autorství a ručení. Typicky jde o podporu rutinních činností (přepis, návrhy titulků, shrnutí, třídění dokumentů), nikoli o delegování rozhodnutí o pravdivosti či významu.

Q: Co je „minimální“ pravidlo, aby AI nepodkopávala důvěru?

A: **Transparentnost a auditovatelnost:** publikum (a redakce) musí vědět, kde AI pomáhala, kdo finální text schválil, jak bylo ověřováno a jak se řeší chyby. Bez tohoto rámce se z AI stává zkratka, která snižuje kontrolovatelnost a tím i profesní důvěryhodnost.

Zdroje

- DK Daryl Koehn, The Ground of Professional Ethics.
- M Alena Macková, Klára Smejkal, Iveta Jansová, Lucie Čejková, Karolina Bieliková, Barbora Halbová, Martina Novotná, Lukáš Slavík & Martin Vérteši (03 Sep 2024): Trust and Political Attitudes of Public Service Media Audiences in a Polarized Society: The Case of Czech Television, Problems of Post-Communism, DOI: <https://doi.org/10.1080/10758216.2024.2387780>
- SE Sociologická encyklopedie (on-line). <https://encyklopedie.soc.cas.cz/>
- US Marína Urbániková a Klára Smejkal. The value of public service media. *Media, Culture & Society*. <https://doi.org/10.1177/01634437241313039>
- WM William F. May, The Physician's Covenant.

Shrnutí

Profese je veřejný závazek: profesionál se zodpovídá společnosti za poskytované dobro; důvěra je veřejná forma hodnocení tohoto závazku.

Profesionalita stojí na vědění, organizaci a autonomii; autonomie se udržuje institucionálně (standards, samoregulace), ne jen individuálním „svědomím“.

Novinářská profesní ideologie (Deuze) definuje dobro profese: veřejná služba, objektivita/ověřování, autonomie, bezprostřednost a etika.

Organizační minimum autonomie médií je oddělení redakční a obchodní části: chrání rozhodování o obsahu před přímou komerční kontrolou.

Deprofesionalizace: slábnutí profesních organizací, prekarizace a rozostření hranic (blog/PR/platformy) oslabují kontrolovatelnost práce a důvěru; AI tyto tlaky může jak mírnit (nástroj), tak prohlubovat (zkratka bez odpovědnosti).